

JAMOATCHILIK NAZORATI

*Toshkent viloyati yuridik texnikumi o'quvchisi
Dumanova Gulnora Mirzaliyevna*

Annotatsiya: mazkur maqolada jamoatchilik nazorati tushunchasi va uning vujudga kelishi hamda rivojlanish borasida olimlarning turli xil qarashlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati, jamoatchilik nazorati sub'yektlari, davlat nazorati.

Davlat va boshqaruv organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati o'rnatishning zarurligini buyuk alloma va faylasuflar ham ta'kidlab o'tishgan. Masalan, Arastu o'zining asarlarida xalqning hukmdorlar, mansabdor shaxslar faoliyati ustidan nazoratini davlatning siyosiy barqaroqligi hamda rivojlanishining eng muhim shartlaridan biri deb hisoblagan[1].

Abu Nasr Farobiy esa "hukmdorlar xalq oldida hisobot berib turishlari va ularning qonunlarga so'zsiz bo'ysunishlari zarur[2] ekanligini alohida ta'kidlaydi.

Sh.Monteske jamiyat hukumatsiz mavjud bo'lmasligi, ammo mavjud qonunlar fuqarolarga hukumat faoliyati ustidan nazorat qilish imkoniyatini berishini[3] ta'kidlaydi.

Jamoatchilik nazorati ijtimoiy tizimning o'zini o'zi tartibga solish usuli hisoblanadi. Ushbu usul huquqiy me'yorlar yordamida va mazkur tizimning tarkibiy qismlari orqali tartib va barororlikni ta'minlash uchun o'tkaziladi. Jamoatchilik nazoratining xarakteri, mazmuni, yo'naltirilganligi ushbu ijtimoiy tizimning mohiyati hamda tipi bilan belgilanadi. Jamoatchilik nazorati subyektlari tomonidan murojaat qilganda, ularning so'rovlari qayd etilgan kundan boshlab, 15 kun ichida ko'rib chiqilishi belgilandi. Ommaviy axborot vositalarining eksprement subyektlari faoliyati, mansabdor shaxslar bilan intervyu o'tkazish to'g'risidagi so'rovlari esa, yetti kundan oshmagan muddatda ko'rib chiqilishi belgilandi.

Bundan tashqari, inson manfaatlari, uning kundalik ehtiyojlarini ta'minlashda ijro hokimiyati organlarining o'rni va roli alohida ahamiyat kasb etadi. Ayni vaqtda, tadqiqot va ijtimoiy so'rov natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, aynan davlat organlari faoliyati davomida inson huquqlarining buzilishi, hokimiyat vakolatlari suiiste'mol qilinishi holatlari ko'plab uchrab turibdi. Shuning uchun, davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amaliy jihatdan, takomillashtirilgan qonunchilik bilan qat'iy o'rnatish dolzarb masalaga aylanmoqda. Shuningdek, jamoatchilik nazoratini o'rnatishda nazorat shakl va uslublarini ilmiy-nazariy, amaliy jihatdan tahlil qilish va mavjud kamchiliklarni bartaraf etish, tizimni modernizatsiya qilish zarurati mavjud.

Jamoatchilik nazoratini va boshqa nazoratlarning oʻrnatilishi va amalga oshirilishidan asosiy maqsad nima degan tabiiy savol yuzaga keladi.

Bundan koʻzlangan muhim maqsad huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyatini qurish va uni takomillashtirib borishdan va bu orqali mamlakatni har tarafdin rivojlantirishdan iborat.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2018-yil 4-iyuldagi “Davlat organlari huzurida jamoatchilik kengashlarini tashkil etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi qarori qabul qilindi.

Shu oʻrinda, bu boradagi ilgʻor tajribadan kelib chiqqan holda kelgusida jamoatchilik kengashlari faoliyati samaradorligini oshirishda quyidagi tashkiliy-huquqiy islohotlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

birinchidan, kengashlar faoliyatini axborot-maslahat taʼminotini yaxshilash uchun jamoatchilik kengashlari amalga oshirayotgan faoliyatni yoritib borishga bagʻishlangan veb-sayt yuritish va ijtimoiy tarmoqlarda aholi bilan toʻgʻridan toʻgʻri muloqotni yoʻlga qoʻyish lozim. Masalan, Qozogʻiston Respublikasida mana shu faoliyat bilan “kanken.kz” veb-sayti shugʻullanib kelmoqda. Shu bois, aholi davlat boshqaruvi, kengash faoliyati toʻgʻrisida doim xabardor boʻlib, bu orqali ularning huquqiy ong va madaniyati, shuningdek, davlat boshqaruvidagi ishtirok darajasi yuksalib bormoqda;

ikkinchidan, jamoatchilik kengashlari faoliyatida qoʻllaniladigan barcha hujjatlar (fuqarolarni qabul qilish jadvali, bayonnoma, jamoatchilik nazorati natijalari toʻgʻrisida bayonnoma, hisobot va boshqalar) uchun yagona standartni joriy etish, jamoatchilik kengashlari faoliyatiga bagʻishlangan seminar-treninglar oʻtkazish, shuningdek, kengash aʼzolarini jamoatchilik ekspertizasi, monitoringi kabi nazorat shakllarini amalga oshirishga oʻrgatish boʻyicha samarali oʻquv mashgʻulotlari tashkil etish va oʻz vakolatlarini amalga oshirish yuzasidan uslubiy qoʻllanma yaratish maqsadga muvofiq;

uchinchidan, jamoatchilik kengashini shakllantirish tartibini demokratlashtirish, ular aʼzolarining 1/3 qismini nodavlat notijorat tashkilotlarining sohaga tegishli vakillaridan, 1/3 qismini xalqparvarligi bilan alohida ajralib turgan, oʻz vazifalarini masʼuliyat bilan bajarayotgan, xalqning ishonchini oqlagan davlat organlari xodimlaridan hamda 1/3 qismini fuqarolardan shakllantirish maqsadga muvofiq. Natijada, kengashlarda davlat organi vakillari va jamoatchilik oʻrtasida mutanosiblik taʼminlanadi.

Demak, yuqoridagi fikrlardan koʻrinib turganidek, jamoatchilikning davlat siyosatini olib borishdagi oʻrni katta.

Monitoring oʻtkazish “Jamoatchilik nazorati toʻgʻrisida”gi qonunda ham jamoatchilik nazorati olib borishning muhim shakli sifatida koʻrsatilgan. Lekin, ushbu huquqiy asoslarda belgilangan shartlar amalda oʻz ifodasini toʻlaqonli topmayotganligi

tajribadan ma'lum. Ya'ni, jamoatchilik nazorati subyektlari bu kabi monitoringni erkin, istalgan vaqtda amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lmayapti. Bundan tashqari, davlat organlari faoliyatining ochiq shaklda olib borilishi holatlari ham kamdan kam uchrashi jamoatchilik monitoring va boshqa shu kabi nazorat shakllarini olib borilishiga imkoniyat bo'lmayotganligidan darak beradi.

Jamoatchilik nazoratining tarixiy asoslariga 2017-yil 3-yanvarda qabul qilingan "Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida"gi Qonuni ham misol tariqasida keltirish mumkin. Qonunda korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonun hujjatlarining ijrosi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shu bilan birga fuqarolar zimmasiga yuklatiladi. "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi qonun qabul qilingunga qadar ham sohaga oid qonunchilikda subyektlar va nazorat shakllari o'z ifodasini topgan edi. Xususan, korrupsiyaga qarshi kurashda hamda davlat organlari faoliyatida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashda, fuqarolarga tezkor va ishonchli axborotni yetkazishda ommaviy axborot vositalariga erkinlik berish va demokratik islohotlarni amalga oshirish jarayonida ularning mavqei va nufuzini oshirish dolzarb masala ekanligi ham ushbu qonunda ilgari surilgan edi. Qonun ham jamoatchilik nazoratining yaqin o'tmishdagi tarixiy asosi hisoblanadi, ammo, fikrimizcha, ushbu qonun normalari to'liq amalga oshganda edi, undan keyingi qonunchilik hujjatlari ham ushbu qonun normalarini takrorlamagan bo'lar edi.

2018-yil 12-aprelda "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi Qonun O'zbekiston Respublikasi Prezident Sh.Mirziyoyev tomindan imzolandi. Ushbu qonun 21 moddadan iborat bo'lib, qonunning maqsadi davlat organlari va muassasalari faoliyati ustidan samarali jamoatchilik nazoratini tashkil etish va amalga oshirish tizimidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat[6]. Qonunda jamoatchilik nazorati subyekti, obykti, asosiy prinsiplari, jamoatchilik nazorati shakllari va boshqa masalalar mustahkamlangan. Ushbu Qonun fuqarolarning huquq, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilishini, qonun hujjatlari talablariga davlat organlari hamda ularning mansabdor shaxslari tomidan og'ishmay rioya etilishini, ular oldida turgan vazifalarning samarali bajarilishini ta'minlashga qaratilganligi bilan ham ahamiyatli hioblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aristotel. "Siyosat". T.: Yangi asr avlodi.24-b.
2. Abu Nasr Farobiy. "Fozil odamlar shahri". T.: Xalq merosi. 34-b.
3. Sh.Monteske. "Qonunlar ruhi". –T.: "Yangi asr avlodi". 23-b.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat organlari va tashkilotlarining faoliyati ochiqligini ta'minlash, shuningdek, jamoatchilik nazoratini samarali

amalga oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni. 2021.

URL: <https://www.uza.uz>

5. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurash to‘g‘risida” O‘RQ-419-son. 03.01.2017. 3-modda. URL: <https://lex.uz/docs/-3088008>
6. O‘zbekiston Respublikasining “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida”gi Qonuni // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 13.04.2018. 03/18/474/1062-son. <https://www.lex.uz>

